

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง
ตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
A Learning Management Model for Democratic Citizenship
Development of Upper Secondary School Students

วิวัฒน์ชัย หล่มศรี

ACADEMIC JOURNAL

UTTARADIT RAJABHAT UNIVERSITY
<http://research.uru.ac.th>

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง
ตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
A Learning Management Model for Democratic Citizenship
Development of Upper Secondary School Students

วิวัฒน์ชัย หล่มศรี *

ภาณุวัฒน์ ภัคติวังศ์ **

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานที่เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ เนื้อหา กับสรุปสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการสรุปเชิงอุปนัยร่วมกับวิธีวิจัยเชิงปริมาณโดยการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลโดยแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของไทยแม้จะมีแนวคิดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 แล้วก็ตาม แต่ยังไม่มีความชัดเจนทั้งในผลลัพธ์และกระบวนการปฏิบัติ โดยเฉพาะคุณลักษณะของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่สังคมไทยต้องการ ระบบการศึกษาที่ผ่านมาเน้นการสร้างคนไทยให้เป็น “คนดี” ที่ยังไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และรูปแบบการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างครบถ้วนนัก ขณะที่การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาโดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งเป็นช่วงวัยสุดท้ายของเยาวชนก่อนเข้าสู่สถานะพลเมืองในมิติการเมืองการปกครองอย่างเต็มตัว ยังคงใช้รูปแบบที่ครูมีบทบาทสำคัญมากกว่าผู้เรียน เน้นท่องจำมากกว่าใช้กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการ

*หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

** ภาควิชาบริหารและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ฝึกปฏิบัติเพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้จริงในชุมชนและสังคมมีลักษณะแยกสถานศึกษาออกจากชุมชน ในความเป็นจริง ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบ ประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นซึ่งมีสาระสำคัญประกอบด้วยความหมาย วัตถุประสงค์ แนวคิดพื้นฐานโครงสร้าง เป้าหมาย องค์ประกอบ และยุทธศาสตร์ เป็นรูปแบบที่เป็น ประโยชน์และสามารถนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนปลายอันเป็นการเตรียมเยาวชนให้มีความพร้อมในการเป็นพลเมืองตามระบอบ ประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทยต่อไปได้

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้,ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

Abstract

The purposes of this research were to study the character of democratic citizenship to formulate the guidelines for providing democratic citizenship education and to develop a learning management model for democratic citizenship development of upper secondary school students. The research conduction used a mixed method, emphasizing on a qualitative method. Documentary research, structured interview and focus group discussion were used to collect the qualitative data whereas a survey questionnaire was used to gather the quantitative data. To analyze the data, content analysis and analytic induction were employed.

The research results indicated that democratic citizenship education in Thailand is not clear in both outcome and process although it has been of interest since 1932. The purposes of Thai education focus on being a “good man” who lacks of some characters that democratic citizens need to have for living in democratic society. The learning management in school does not support democratic citizenship development of upper secondary school students who are going to be political citizens in a few years. Teachers still have an influence on directing students. Their lessons focus on contents by lecture more than activities for critical thinking and practicing in their local communities.

The learning management model for democratic citizenship development of upper secondary school students, which is the output of this research, is developed for school teachers to prepare upper secondary students to be active

citizens for Thai society. The model consists of definition, purposes, basic philosophy, structure, targets, learning components and strategies. It can be useful and effectively used for democratic citizenship development of upper secondary school students.

Keywords: learning management, Democratic citizenship

บทนำ

ในสังคมปัจจุบัน คนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนาในทุกๆ มิติ โดยเฉพาะสังคมประชาธิปไตยที่ประกอบกันเป็นรัฐ (state) มีประชากร (population) อันประกอบด้วย “พลเมือง” (citizen) ซึ่งเป็นคนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการดำรงอยู่และการพัฒนา รัฐ และ “ราษฎร” (subject) ซึ่งเป็นผู้ยอมจำนนอยู่ภายใต้อำนาจรัฐอย่างไม่มีเงื่อนไข ดังนั้น แนวคิดการใช้การศึกษาเพื่อพัฒนาคนในมิติทางการเมืองการปกครองในรัฐประชาธิปไตย จึงเป็นการพัฒนาประชาชนของรัฐให้เปลี่ยนจากความเป็นราษฎรไปสู่ความเป็นพลเมือง เพื่อเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศซึ่งในวงวิชาการเรียกว่า การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในรัฐที่มีสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตยจะเห็นคุณค่าในการพัฒนาคนของรัฐให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักในสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย เป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น (active citizen) มีส่วนร่วมกับกระบวนการสาธารณะและยังเป็นกระบวนการที่ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ทางการเมือง มีความรู้ความรับผิดชอบต่อสังคมและแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองในอนาคตอีกด้วย ซึ่งถือว่าการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship Education) แต่ที่ผ่านมามีสังคมไทยยังละเลยการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ฐานความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองยังคงตั้งอยู่บนหลักความเชื่อทางศาสนา จารีตประเพณีและอนุรักษนิยม ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการประชาธิปไตย (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, 2553) ให้ความสำคัญกับใบรับรองการศึกษามากกว่าความรู้ที่นำมาปฏิบัติจริง เน้นการท่องจำมากกว่าความเข้าใจและนำไปใช้ รวมทั้งไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ส่งผลให้คนส่วนหนึ่งในสังคมไทยยังไร้คุณภาพ กระบวนการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาประเทศและสร้างสรรค์ประชาธิปไตยจึงทำได้ค่อนข้างยาก (โกวิท พวงงาม, 2555) โดยเฉพาะเยาวชนในช่วงอายุ 14-18 ปี ที่กำลังก้าวไปสู่การเป็นประชาชนที่จะได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองอย่างเต็มตัว กำลังเผชิญกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและ

เทคโนโลยี อันส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพหน้าที่และความรับผิดชอบที่คลาดเคลื่อนจากที่ควรจะเป็นตามหลักการพื้นฐานประชาธิปไตย รวมถึงสถาบันหลักทางการเมือง การปกครองยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอในการให้การเรียนรู้ขีดความสามารถเป็นประชาธิปไตยทั้งในเชิงรูปแบบและวัฒนธรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็น (สถาบันพระปกเกล้า, 2555) โดยสังคมฝากความหวังไว้ที่สถาบันการศึกษา ขณะที่ระบบการศึกษายังมีเงื่อนไขอันเป็นอุปสรรคหลายประการ เช่น หลักสูตรในการพัฒนาความเป็นพลเมืองยังถูกออกแบบโดยอำนาจรัฐ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน วิธีการเรียนการสอนยังไม่ก้าวไปถึงการสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ต่อการมีทักษะชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยให้กับพลเมืองส่วนใหญ่ (สถาบันนโยบายศึกษา, 2553) และแม้กระทรวงศึกษาธิการจะกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553 – 2561 แล้วก็ตาม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเหมาะสมมีประสิทธิภาพเพียงพอให้กับสถานศึกษา โดยเฉพาะครูผู้สอน ในการจัดการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

จุดมุ่งหมายการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย
2. เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตในการวิจัยและข้อจำกัดในการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยในขั้นตอนแรก ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรม ซึ่งเป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปใช้ในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยเป็นการศึกษาจากเอกสาร

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งนี้ ในวิธีวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยเชิงสำรวจผู้วิจัยเจาะจงศึกษา

ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ เนื่องจากมีพื้นที่ให้บริการทางการศึกษาที่หลากหลายทั้งในเชิง
ภูมิศาสตร์ เชิงวัฒนธรรม เชิงเชื้อชาติ และเชิงรัฐศาสตร์

3. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล การวิจัยครั้งนี้กำหนดแหล่งข้อมูลไว้ดังนี้

3.1 การวิจัยเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ที่เป็นเอกสารหนังสือตำรา
บทความ บันทึกรายงาน บทสัมภาษณ์ และเอกสารอื่นๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา และด้านการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง จำนวน 15 ท่าน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณโดยประชากรที่ศึกษาเป็นนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลายในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขต
จังหวัดอุดรดิตถ์ สุ่มตัวอย่างโดยคัดเลือกแบบโควตา จำนวน 360 ตัวอย่าง

3.4 การตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างรูปแบบที่พัฒนาขึ้นโดย
แหล่งข้อมูลเป็นผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการการศึกษาเพื่อสร้าง
พลเมือง 2 ท่าน ด้านวิจัยและพัฒนา 2 ท่าน และด้านการศึกษา 1 ท่าน

3.5 การประเมินความเป็นประโยชน์และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้
เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยไปใช้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
กำหนดแหล่งข้อมูลเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง จำนวน 5 ท่าน

ระเบียบวิธีและขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ด้วยวิธีวิจัย
เชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) ร่วมกับวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methods) ที่เน้น
การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก เพื่อตอบคำถามวิจัยให้ครอบคลุมในทุกประเด็น และมุ่งทำความเข้าใจ
ในทางลึกอีกด้วย โดยกำหนดรายละเอียดขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อตอบ
คำถามการวิจัยที่ว่า ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอน
ปลายมีลักษณะเป็นอย่างไร เป็นการแสวงหาแนวคิดพื้นฐาน สถานภาพขององค์ความรู้ นำมา
กำหนดเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีในประเด็นที่ศึกษา แบ่งเป็น

1. วิธีการเก็บรวบรวม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารหนังสือ ตำรา บทความ บทสัมภาษณ์

บันทึกรายงาน และเอกสารอื่นๆ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยประเด็นที่ศึกษาคือ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพลเมืองและความเป็นพลเมือง แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้และการสื่อสารทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง และแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลเอกสารเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลนำไปแปลความหมาย

2. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูลพื้นฐานที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลเอกสาร ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ แล้ววิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) กับสรุปสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการสรุปเชิงอุปนัย (Analytic Induction) แล้วกำหนดเป็นนิยาม องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการจัดการศึกษา เพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อตอบคำถามการวิจัยที่ว่า การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นอย่างไร มีการจัดการศึกษามาแล้วอย่างไร และควรจะมีการจัดการศึกษาต่อไปอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ 1) มีทัศนะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไร 2) มองการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบบการศึกษาไทย ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร และ 3) การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีประสิทธิผล ควรจะมีรูปแบบอย่างไร โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) จำนวน 15 ท่าน ที่ผู้วิจัยกำหนดแบบเจาะจง (Criterion-based Selection) จากเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานทางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองและด้านการพัฒนาการเมือง และกลุ่มบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ระยะที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มากำหนดเป็นแบบทดสอบและแบบสอบถามสำหรับเป็นเครื่องมือในเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนที่ 2 ระยะที่ 2 ประชากรที่ศึกษาเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสถานศึกษา

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดอุดรดิตถ์ จำนวน 7,967 คน สุ่มตัวอย่างโดยคัดเลือกแบบโควตา (quota sampling) ตามขนาดโรงเรียน ตามเกณฑ์ของสำนักงาน ก.ค.ศ. โดยใช้สัดส่วนขนาดเล็ก/กลาง/ใหญ่: 20/30/50 จำนวน 360 ตัวอย่างตัวแปรที่ศึกษา คือ ลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใช้แบบทดสอบและแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เพื่อสอบยันความรู้ความเข้าใจและความคิดของกลุ่มตัวอย่างกับกรอบแนวคิดทฤษฎี และข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่ได้ศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบ เพื่อตอบคำถามการวิจัยที่ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายควรมีลักษณะอย่างไรแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การยกร่างรูปแบบ โดยนำผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 และ 2 มาเป็นกรอบแนวทางในการร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน และปรับปรุงร่างรูปแบบตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 2 การประเมินความเป็นประโยชน์และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยไปใช้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยนำร่างรูปแบบที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ไปประเมินความเป็นประโยชน์และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในประเด็นความเป็นประโยชน์และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยไปใช้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผู้ร่วมสนทนากลุ่มเป็นนักวิชาการด้านการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง จำนวน 5 ท่าน แล้วนำข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่สมบูรณ์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship) หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติที่ตนอาศัยอยู่ มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองโดยรวมและเข้าใจหลักการประชาธิปไตยทั้งในเชิงรูปแบบการปกครองและวิถีชีวิต รู้จักตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศชาติที่ตนอาศัยอยู่ มีทักษะในการคิดและแสดงออกอย่างมีวิจารณญาณ รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขันได้ รวมทั้งเป็นผู้ที่ยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวม เชื่อในความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความยุติธรรมในสังคม นอกจากนี้แล้วยังเป็นผู้ที่ยึดถือหลักสันติวิธี ศรัทธาในอิสระและปกครองตนเองได้โดยคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยมีองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านความรู้มี 2 คุณลักษณะ คือ 1) รู้จักการเมืองโดยรวมและเข้าใจหลักการประชาธิปไตยทั้งในฐานะรูปแบบการปกครองและวิถีชีวิตในสังคม 2) รู้จักตนเอง ชุมชนและสังคมที่ตนอยู่อาศัย องค์ประกอบด้านทักษะมี 4 คุณลักษณะคือ 1) คิดอย่างมีวิจารณญาณและแสดงออกอย่างรู้เท่าทัน 2) การใช้สิทธิเสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ 3) การทำงานร่วมกับผู้อื่น 4) มีส่วนร่วมทางการเมือง และองค์ประกอบด้านเจตคติมี 4 คุณลักษณะคือ 1) ยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวม 2) เชื่อในความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความยุติธรรมในสังคม 3) ยึดหลักสันติวิธี และ 4) ศรัทธาในอิสระและปกครองตนเองได้จากความหมายของพลเมืองที่แตกต่างไปจากคำว่า “ราษฎร” และคำว่า “ประชาชน” ความเป็นพลเมืองจึงมีลักษณะในเชิงคุณภาพมากกว่าการเป็นราษฎรหรือการเป็นเพียงแค่ประชาชนของรัฐ และวิชัย ต้นศิริ (2558) มีทัศนะไปในแนวทางเดียวกันกับผลการวิจัยที่ว่า พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยก็คือคนที่ดำรงตนตามหลักธรรมาธิปไตย มีอุปนิสัยรับผิดชอบต่อสังคม มีสติ คิดเป็น คิดถูก ไม่ถูกครอบงำเชื่อในวิถีของการแก้ไขปัญหาขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นสุภาพชน และรักสงบใฝ่สันติภาพเช่นเดียวกันกับทิพย์พาพร ต้นดิสุนทร (2558) ที่มองว่าพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยนอกจากเป็นผู้มีสิทธิและความรับผิดชอบแล้ว ยังต้องมีปฏิสัมพันธ์ (interactive) และมีอิทธิพล (influence) ภายในชุมชนได้ด้วยการทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ (2553) ที่พบว่าหัวใจในการสร้างพลเมืองในสังคมตะวันตกอยู่ที่ความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบริบททางการเมืองกับประชาธิปไตย ที่มุ่งสร้างพลเมืองให้มีความรู้ทางการเมือง (civil knowledge) เกิดทักษะการมีส่วนร่วมทางการเมือง

(civil skills) รวมถึงสร้างทัศนคติ มีความเข้าใจสถานการณ์ บทบาททางการเมือง (civil disposition) ของตนได้อย่างเหมาะสม

2. สภาพและแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ถือเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างพลเมืองให้มีคุณลักษณะตามที่รัฐต้องการ ส่วนการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship Education: DCE) เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในรัฐที่ปกครองตามระบอบประชาธิปไตยโดยมุ่งเน้นการพัฒนาประชาชนในรัฐให้มีความรู้ความเข้าใจหลักการพื้นฐานทั้งในมิติของวิถีชีวิต อุดมการณ์และรูปแบบทางการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ตระหนักและมีทักษะเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อชุมชนสังคมและรัฐด้วยความรับผิดชอบในลักษณะเข้าไปมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความมีเหตุผลมีวิจารณ์ญาณรู้เท่าทัน และมีความเชื่อค่านิยมทัศนคติในฐานะสมาชิกของสังคมประชาธิปไตยที่เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาทุกมิติในฐานะเจ้าของสังคมที่สมัครใจเข้ามาผูกพันกันเป็นสมาชิกของสังคมร่วมกันสอดคล้องกับแนวคิดของทิพย์พพร ตันตีสุนทร (2554) ที่มีความเห็นเช่นเดียวกันว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญทางการเมืองของรัฐที่จะต้องจัดขึ้นเพื่อออกแบบลักษณะพลเมืองของตนให้เข้ากับระบอบสังคม รัฐที่ปกครองในระบบเผด็จการจะมีลักษณะของการวางกฎระเบียบไว้เข้มงวดเคร่งครัดเพื่อให้พลเมืองปฏิบัติตามและเชื่อฟังก็จะมีวิธีการจัดการศึกษาในรูปแบบหนึ่ง ขณะที่รัฐซึ่งปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยก็จะให้คุณค่าในเรื่องสิทธิเสรีภาพ เสมอภาคและการใช้เหตุผล

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยมีจุดเริ่มต้นในสังคมตะวันตก โดยมีโครงสร้าง รูปแบบ หลักสูตร เนื้อหา กระบวนการและวิธีการจัดการศึกษาที่แตกต่างกันไปตามภูมิหลังและบริบทของแต่ละรัฐแต่มีเป้าหมายหลักร่วมกันคือการพัฒนาให้คนในสังคมมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต อุดมการณ์และรูปแบบการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในสถานศึกษาเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนผู้ชี้นำเป็นผู้ให้คำแนะนำและเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ออกไปสัมผัสกับปัญหาชุมชน ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหาข้อยุติด้วยเหตุด้วยผลและลงมือแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีจุดมุ่งหมาย

เพื่อเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะและทัศนคติที่เป็นไปตามหลักการประชาธิปไตยทั้งในมิติของวิถีชีวิต อุดมการณ์และรูปแบบทางการเมืองการปกครอง

ในขณะที่การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของไทย แม้จะมีพัฒนาการเริ่มต้นมาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 โดยถูกกำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาของชาติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ยังคงไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับคุณลักษณะของพลเมืองที่รัฐต้องการในมิติการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ระบบการศึกษาไทยที่ผ่านมาเน้นการพัฒนาคนให้เป็น “คนเก่ง” เพื่อรองรับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และเน้นพัฒนาคนให้เป็น “คนดี” ในมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่คุณลักษณะของคนดีดังกล่าว ยังขาดคุณลักษณะหลายประการที่เป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย บทบาทในการส่งเสริมวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะความเป็นพลเมืองไม่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมประชาชนมีฐานะบทบาทเป็นเพียงผู้ชมมากกว่าการมีบทบาทในฐานะพลเมืองซึ่งถือเป็นดัชนีชี้วัดความล้มเหลวของการพัฒนาประชาธิปไตยไทยและการสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทยและแม้รัฐจะกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553 – 2561 ซึ่งวางกรอบแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ในปัจจุบันแล้วก็ตามแต่กระบวนการนำยุทธศาสตร์มาใช้ในทางปฏิบัติกลับไม่มีการกำกับดูแลเพื่อนำไปสู่การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ในหน่วยงานผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งขาดรูปแบบ วิธีการที่เป็นรูปธรรมอันเป็นแบบอย่างให้กับผู้ปฏิบัติสามารถหยิบไปใช้หรือต่อยอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรการศึกษาโดยเฉพาะสาระเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองยังคงเน้นให้เยาวชนเข้าใจบทบาทตนเองเพียงเฉพาะตามที่กฎหมายกำหนด เน้นการเข้าใจโครงสร้างการปกครองตามกรอบรัฐธรรมนูญมากกว่าที่จะมุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ ทักษะความสามารถที่เหมาะสมกับตัวระบบการเมือง อุดมการณ์และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยส่งผลให้การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยยังไม่เกิดประสิทธิผลทั้งในแง่ผลลัพธ์และกระบวนการ

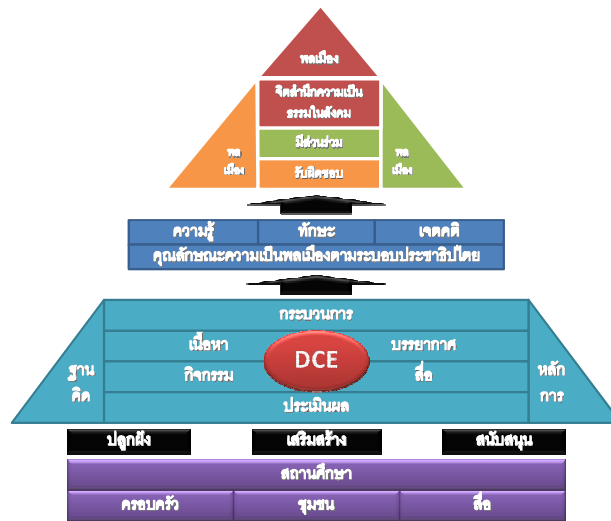
การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในสถานศึกษาโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แม้จะเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนมากขึ้น แต่ครูยังคงมีบทบาทในการเรียนการสอนในชั้นเรียนทั้งในกระบวนการเรียนการสอนและการกำหนดกฎเกณฑ์มากกว่านักเรียนอยู่เช่นเดิม การอธิบายให้

นักเรียนฟังหน้าชั้นเรียนและอธิบายตามหนังสือเรียนที่เน้นเนื้อหาท่องจำและประเมินผลด้วยการสอบยังคงเป็นวิธีหลักที่ครูใช้ในการเรียนการสอน โดยการให้การเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมและลงไปสู่ชุมชนของนักเรียนยังไม่ถูกนำมาใช้เท่าที่ควร จึงเป็นเพียงการจัดการศึกษาเกี่ยวกับพลเมือง (education about citizenship) มากกว่าเป็นการจัดการศึกษาผ่านความเป็นพลเมือง (education through citizenship) และการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (education for citizenship) ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งไปสู่ผลลัพธ์ที่แท้จริงของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ตามแนวคิดของศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (2548) ขณะที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกว่าครึ่งยังคงมีความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่คลาดเคลื่อนไปจากอุดมการณ์และหลักการประชาธิปไตยที่แท้จริง รวมทั้งส่วนใหญ่ยังมีทักษะไม่มากเพียงพอสำหรับการเป็นพลเมืองกระตือรือร้นอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากการศึกษาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยพบว่าพลเมืองต้องมียุทธศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน ทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จึงเป็นผลผลิตของงานวิจัยในครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นแบบแผนที่สามารถอธิบายแนวคิดหลักการ และเป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีสาระสำคัญประกอบด้วย 1) ความหมาย 2) วัตถุประสงค์ 3) แนวคิดพื้นฐาน 4) โครงสร้าง 5) เป้าหมาย 6) องค์ประกอบ และ 7) ยุทธศาสตร์

รูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้ในการจัดการศึกษาที่มุ่งให้เกิดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในบริบทของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยมีแนวคิดพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบจากปรัชญาการศึกษาแนวปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) และทฤษฎีการเรียนรู้สังคม (Social Cognitive Learning Theory) ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ Bloom's Taxonomy กับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และหลักการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นสำคัญ ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยมีโครงสร้างของรูปแบบดังรายละเอียดปรากฏเป็นภาพดังนี้

โครงสร้างของรูปแบบดังกล่าวประกอบด้วย เป้าหมายในการพัฒนาความเป็นพลเมือง จากความเป็นราษฎรไปสู่ความเป็นคนดี และยังพัฒนาต่อไปสู่ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ตามแนวคิดแบบของพลเมืองของ Westheimer และ Kahne ซึ่งประกอบด้วย พลเมือง 3 ระดับ คือ พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (personally responsible citizen) พลเมืองที่มีส่วนร่วม (participatory citizen) และพลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม (justice-oriented citizen) ซึ่งมีองค์ประกอบการจัดการเรียนรู้ 8 องค์ประกอบ ดังนี้

1) ฐานคิด ของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship Education: DCE) มีความจำเป็นสำหรับรัฐที่มีระบอบสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย เนื่องจากมนุษย์ไม่มียีนประชาธิปไตยในตัวเอง ดังนั้นจึงต้องสร้างขึ้นในตัวมนุษย์ ทั้งเชิงอุดมการณ์และในเชิงวิถีชีวิตของคนในสังคมประชาธิปไตย

2) หลักการ ที่เน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองที่คลาดเคลื่อน แต่ไม่ลดทอนเป้าหมายการเมือง ผ่านกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ (informal) และการเรียนรู้ในชั้นเรียน สร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่ม ชุมชน องค์กร และสื่อที่มีภารกิจให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยบูรณาการการเรียนรู้ที่หลากหลายเน้นการลงมือทำเพื่อพัฒนาทักษะพฤติกรรมและทัศนคติไปพร้อมกัน เพื่อให้ผู้เรียนเป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ผู้รับใช้ชุมชนและสังคมเท่านั้น และเพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์มากกว่าการขึ้นนำ โดยต้องมีความเป็นกลางทางการเมือง

3) กระบวนการ ที่บูรณาการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Participatory Learning) มีการตั้งคำถาม (Questioning Method) การโต้แย้งแสดงเหตุผล (Socratic Dialogue)

Method) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) โดยใช้ปัญหาชุมชนเป็นฐาน (Community's problem Based Learning) ร่วมกับเทคนิคการเรียนรู้ตามหลักจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งผู้วิจัยสรุปสังเคราะห์ประยุกต์เป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สร้างความสนใจ 2) ทบทวนและปรับความรู้ความเข้าใจ 3) ตั้งคำถาม 4) แสวงหาคำตอบ 5) สรุปประเมินผล และ 6) สื่อสารและสร้างเครือข่าย

4) เนื้อหา/ประสบการณ์ได้แก่ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ความรับผิดชอบ มาตรฐานภาพบนความแตกต่างและความขัดแย้งกับสันติวิธี สาธารณะประโยชน์และความสำนึกเป็นเจ้าของร่วมกัน การทำงานร่วมกันกับผู้อื่น กฎกติกาและการเคารพกฎหมาย การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การรู้เท่าทันสื่อ ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การเมืองการปกครองของไทย การมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเป็นอิสระของท้องถิ่นกับการปกครองของส่วนกลาง และปัญหาการแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคมอย่างสร้างสรรค์

5) บรรยากาศ เน้นบรรยากาศในการเรียนรู้ที่อบอุ่นยอมรับซึ่งกันและกัน บรรยากาศที่ท้าทายมีอิสระแต่มีกฎเกณฑ์ร่วมกันที่ชัดเจน ครูและผู้เรียนเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ขีดวงไว้แค่นั้นชั้นเรียน แต่จะจำลองชั้นเรียนให้เป็นชุมชนและสังคม รวมทั้งใช้ชุมชนและสังคมให้เป็นชั้นเรียน

6) กิจกรรม ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการตั้งคำถามกับตัวเอง แล้วกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นแสวงหาข้อมูลก่อให้เกิดการคิด แสดงออก สื่อสารโต้แย้งแสดงเหตุผลอย่างมีวิจารณญาณ และมีอิสระภายใต้กฎกติการ่วมกัน เน้นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม สามารถเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติก่อให้เกิดทักษะและทัศนคติที่ดีในเนื้อหาหรือประสบการณ์ที่เรียนรู้ได้

7) สื่อการเรียนรู้ ที่บูรณาการทุกรูปแบบเพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการ เป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละเนื้อหาและกิจกรรมเรียนรู้ตามที่ต้องการ โดยสื่อต้องเร้าความสนใจก่อให้เกิดคำถามที่ต้องการค้นหาคำตอบ ง่ายแต่มีคุณภาพ ประหยัดคุ้มค่าในการใช้งาน หากสื่อที่เป็นสถานการณ์ต้องประเด็นที่ใกล้ตัวหรือส่งผลกระทบต่อผู้เรียน ชุมชนและสังคม และสื่อที่เป็นบุคคล วัตถุ สถานที่ ต้องเข้าถึงได้ง่าย มีคุณค่า เป็นที่ยอมรับและเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่ศึกษา

8) การวัดผลประเมินผล ต้องเป็นไปตามสภาพจริงที่เกิดจากผู้เรียนด้วยวิธีและเครื่องมือที่หลากหลาย ให้ตรงกับพฤติกรรมบ่งชี้ในแต่ละคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ดำเนินไปพร้อมๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หากต้องประเมินด้านความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกรู้คิด ควรประเมินในเชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ หากประเมินพฤติกรรมต้องประเมินพฤติกรรมที่แสดงออกจริง และควรประเมินผลงานที่เกิดจากการบูรณาการความรู้สู่การปฏิบัติจริงสู่ชุมชนและสังคมด้วย

นอกจากนั้นแล้วยุทธศาสตร์ของรูปแบบที่นำไปสู่ประสิทธิผลในทางปฏิบัตินั้นต้องใช้โรงเรียนเป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยประสานพลังจากทั้งครอบครัว ชุมชน และสื่อ ให้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ รูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนั้นมีความถูกต้องและมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน รวมทั้งมีประโยชน์และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลในการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ประเด็นเชิงการกำหนดนโยบาย การนำรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไปใช้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดได้นั้น รัฐต้องตระหนักและจริงจังในการยอมรับการเป็นปัญหาของชาติและต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนในการขาดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของคนไทยในปัจจุบัน และต้องกำหนดกรอบนโยบายที่ชัดเจนอีกด้วย

1.2 ประเด็นเชิงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ทั้งนี้กลไกในระบบการศึกษาของรัฐทั้งระดับส่วนกลางและระดับหน่วยปฏิบัติในพื้นที่ต้องมีระบบบริหารจัดการนโยบายที่ชัดเจน เป็นเจ้าภาพในการดึงภาคส่วนอื่นๆ มามีส่วนร่วมให้สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน

1.3 ประเด็นการนำไปใช้จริงในระดับผู้ปฏิบัติ ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะและทัศนคติต่อประชาธิปไตยที่ดีที่ถูกต้องก่อน การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงจะเกิดขึ้นได้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ในขั้นตอนแรก ไปศึกษาเพื่อการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับบริบทของไทยในปัจจุบัน และเพื่อหาปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและรูปแบบที่มีประสิทธิภาพในการนำนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยไปปฏิบัติ

2.2 ควรนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งเป็นผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปพัฒนาต่อยอดเพื่อนำไปใช้กับนักเรียนในระดับอื่นๆ รวมทั้งกับเป้าหมายที่เป็นเยาวชนนอกระบบอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (17 กันยายน 2555). สายตรงท้องถิ่น: การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, **ไทยรัฐ**, 8.
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2554). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- วิชัย ตันศิริ. (2558). **ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- สถาบันนโยบายศึกษา. (2553). **สถานภาพพลเมืองศึกษาในระบบการศึกษาไทย**. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2556, จาก <http://www.fpps.or.th/news>.
- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวิ. (2548). **รายงานวิจัยเอกสาร การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2555). **เอกสารประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 14 ประจำปี 2555 วันที่ 8-10 พฤศจิกายน 2555 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์. (2553). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศไทย: สถานภาพความท้าทายและข้อเสนอแนะ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริช แอบาร์ท.
- Westheimer, J. and Kahne, J. (2004). What Kind of Citizen? The politics of educating For Democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 1-22.